

De meerwaarde van beschut werk

Beschut werk en arbeidsmatige dagbesteding in relatie tot welbevinden en voorzieningengebruik

Verkorte onderzoeksrapportage ingediend als paper voor de Nederlandse Arbeidsmarkt Dag (NAD)

Abstract:

Dit onderzoek gaat over de maatschappelijke kosten en baten van de inzet van beschut werk. Met als doel om de meerwaarde van dit instrument voor bestuurders, beleidsmakers en andere betrokkenen te verduidelijken nu zij met de komst van de Participatiewet verschillende beleidsopties beschikbaar hebben om mensen met een arbeidsbeperking te ondersteunen. Aan de hand van een literatuuronderzoek onderzoeken we de relatie tussen beschut werk en welbevinden en het beroep op voorzieningen en stellen op basis daarvan een theoretisch kader op. Vervolgens voeren we een eerste empirische toets uit naar de veronderstelde relaties en de achterliggende verklaringen door de vergelijking tussen twee voorzieningen te maken: beschut werk en arbeidsmatige dagbesteding. Uit de resultaten blijkt dat beschut werk op een andere manier het verschil maakt in de levens van mensen dan arbeidsmatige dagbesteding. Op vier hoofdelementen heeft beschut werk een unieke waarde: (1) prestatie (2) meesterschap (3) loon c.q. dienstverband (4) zingeving. Beschut werk draagt *op een andere manier* bij aan het welbevinden van mensen dan arbeidsmatige dagbesteding en leidt tot een verminderd beroep op voorzieningen. De belangrijkste inhoudelijke aanbeveling is om een zorgvuldige keuze te maken welke persoon in welke voorziening aan de slag gaat. Verder komt uit het onderzoek de aanbeveling voort om gericht te kijken hoe de inzet van beide voorzieningen een bijdrage kan leveren aan de ontwikkeling van mensen.

Paul Schenderling (p.schenderling@berenschot.nl)

Fleur Sikkema (f.sikkema@berenschot.nl)

Adriaan Oostveen

Johannes ten Hoor

September 2016

De meerwaarde van beschut werk. Beschut werk en arbeidsmatige dagbesteding in relatie tot welbevinden en voorzieningengebruik

Verkorte onderzoeksrapportage

Inhoud	Pagina
1. De impact van werk: Beschut werk en arbeidsmatige dagbesteding in relatie tot welbevinden en voorzieningengebruik	1
1.1 Inleiding	1
1.2 Onderzoeksvragen en aanpak	2
1.3 Uitkomsten literatuurstudie	3
1.4 Uitkomsten empirische studie	4
1.5 Aanbevelingen	7
Bijlage 1: Literatuuroverzicht	10

1. De meerwaarde van beschut werk: Beschut werk en arbeidsmatige dagbesteding in relatie tot welbevinden en voorzieningengebruik

1.1 Inleiding

1.1.1 Context

Met de komst van de Participatiewet per 1 januari 2015 zijn de mogelijke beleidskeuzes van de bestuurders die politiek verantwoordelijk zijn voor het organiseren van werk voor mensen met een arbeidsbeperking – wethouders werk en inkomen – drastisch gewijzigd. De instroom in de huidige sociale werkvoorziening is stopgezet en wethouders hebben de beschikking gekregen over nieuwe instrumenten om mensen met een arbeidsbeperking te ondersteunen, zoals loonkostensubsidie voor werk bij reguliere werkgevers, de voorziening nieuw beschut werk voor mensen met een arbeidsbeperking die niet bij een reguliere werkgever kunnen werken, de maatwerkvoorziening arbeidsmatige dagbesteding en de mogelijkheid om tegenprestaties te vragen van mensen met een Participatiewetuitkering.

1.1.2 Aanleiding

Cedris heeft geconstateerd dat een jaar na dato een substantieel aantal gemeenten twijfels heeft geuit om de voorziening nieuw beschut werk in te zetten en in plaats daarvan onder andere de voorziening (arbeidsmatige) dagbesteding aanbiedt aan burgers met een ondersteuningsbehoefte.¹ De meest genoemde reden hiervoor is dat veel gemeenten te maken hebben met financiële onzekerheid als gevolg van bezuinigingen van het Rijk op de re-integratiebudgetten van gemeenten. Een tweede reden is dat het voor veel gemeenten onvoldoende duidelijk is wat de maatschappelijke kosten en baten zijn van de verschillende beleidsopties die beschikbaar zijn om mensen met een arbeidsbeperking te ondersteunen.

1.1.3 Vraagstelling

Cedris heeft daarom het initiatief genomen om een white paper te schrijven over de maatschappelijke kosten en baten van de inzet van beschut werk. Hierbij is het niet alleen van belang om de directe kosten en baten van beschut werk in kaart te brengen, maar ook om te onderzoeken op welke manier beschut werk een verschil maakt in het leven van mensen en dit te vergelijken met een voorziening als arbeidsmatige dagbesteding.

Cedris heeft aan Berenschot gevraagd om een theoretisch kader op te stellen over het effect van beschut werk en arbeidsmatige dagbesteding op onder andere het welbevinden, de participatie en het beroep op andere ondersteuningsvormen van mensen en een eerste empirische toets uit te voeren inzake de veronderstelde relaties en de achterliggende verklaringen.

Naar aanleiding van deze vraag hebben wij een theoretisch kader opgesteld en organiseren we persoonlijke, verdiepende gesprekken met in totaal 85 mensen, van wie de helft beschut werk doet en de andere helft arbeidsmatige dagbesteding.

¹ 'Beschut werk uit de startblokken', *Werkt*, ledenmagazine Cedris, nummer 3, oktober 2015.

Door de antwoorden van beide groepen met elkaar te vergelijken krijgen we zicht op de meerwaarde van elk van beide voorzieningen. Daarnaast hebben we diverse gesprekken met werkleiders c.q. begeleiders gevoerd om de uitkomsten nader te duiden en om dieper in te gaan op het beroep op ondersteuning. In deze rapportage treft u de bevindingen van het onderzoek en de onderbouwing daarvan.

1.1.4 Leeswijzer

De opbouw van de rapportage is als volgt. In het vervolg van deze managementsamenvatting beschrijven we aan de hand van de onderzoeksvragen de belangrijkste bevindingen uit het onderzoek. Wethouders, ambtelijk leidinggevenden en beleidsadviseurs kunnen aan de hand hiervan een goed onderbouwd oordeel vellen over de meerwaarde van beschut werk en arbeidsmatige dagbesteding en de verschillen daartussen. In hoofdstuk 2 treft u een uitgebreide toelichting op de gehanteerde onderzoeksmethoden. In hoofdstuk 3 geven we een inhoudelijke verdieping en kwalitatieve duiding van de uitkomsten van het onderzoek.

1.2 Onderzoeksvragen en aanpak

1.2.1 Onderzoeksvragen

Zoals toegelicht in de inleiding, is het voor bestuurders, beleidsmakers en andere betrokkenen van belang om preciezer te weten wat de meerwaarde is van de voorziening nieuw beschut werk en andere voorzieningen. Dit onderzoek spitst zich daarbij toe op de vergelijking tussen twee voorzieningen: beschut werk en arbeidsmatige dagbesteding. Daarnaast ligt de focus van het onderzoek op de immateriële – i.e. moeilijk in geld uit te drukken – aspecten van beide voorzieningen, zoals het welbevinden, de gezondheid, de participatie en het beroep op ondersteuning van mensen. Het onderzoek heeft daarmee het karakter van een ervaringsonderzoek, wat uiteraard niet wegneemt dat de ervaringen van mensen een zeer concrete uitwerking hebben in het leven van mensen en hun omgeving. Er zijn voor dit onderzoek twee onderzoeksvragen vastgesteld, namelijk:

- Voer literatuuronderzoek uit naar de relatie tussen beschut werk en welbevinden en het beroep op voorzieningen en stel op basis daarvan een theoretisch kader op.
- Voer een eerste empirische toets uit naar de veronderstelde relaties en de achterliggende verklaringen.

1.2.2 Aanpak

Wat betreft de eerste onderzoeksvraag hebben we ons met name gericht op de wetenschappelijke literatuur over de relaties tussen werk, het welbevinden van een persoon en neveneffecten. Een samenvatting van de uitkomsten van de literatuurstudie treft u in paragraaf 1.3.

Wat betreft de tweede onderzoeksvraag hebben we gestructureerde interviews afgenomen bij 85 mensen, van wie de helft beschut werk doet en de andere helft arbeidsmatige dagbesteding. Dit aantal interviews is voldoende om statistisch significante conclusies te kunnen trekken over eventuele verschillen tussen beide groepen.

Uiteraard is een methodologisch verantwoorde onderzoeksopzet hierbij van belang (voor een uitgebreide toelichting hierop: zie hoofdstuk 2). De uitkomsten van de empirische studie staan in paragraaf 1.4.

Ten slotte hebben we verdiepende gesprekken gevoerd met de werkleiders c.q. begeleiders van de werkenden uit de diverse sw-bedrijven die we gesproken hebben. In de gesprekken zijn we met name ingegaan op de werkstructuur en werkomgeving van beide groepen en de eventuele verschillen daartussen en op de duiding van de uitkomsten van de gesprekken met mensen. Ook hebben we werkleiders en begeleiders uitgebreid bevraagd op het voorzieningengebruik van mensen die beschut werk of arbeidsmatige dagbesteding doen. De uitkomsten van de gesprekken met werkleiders zijn als kwalitatieve onderbouwing toegevoegd aan de beschrijving van de resultaten van de empirische studie.

1.3 Uitkomsten literatuurstudie

1.3.1 Relatie tussen werk en welbevinden

Er zijn diverse manieren waarop werk van invloed is op het welbevinden van mensen. Uit de literatuur blijkt bijvoorbeeld dat een hoger inkomen een motivatie vormt om te werken (De Beer, 1999). Uit een studie van Frey & Stutzer (2002) blijkt dat sociale factoren en zingeving minstens zo belangrijk zijn als de factor inkomen wat betreft motivatie om te werken. Zo zijn er in de literatuur aanwijzingen voor het motiverende van complimenten en het gevoel nuttig te zijn (Nijhuis et al., 2012). Sikkema (2012) en Pink (2010) benoemen het motiverende effect van betekenisvolle arbeid c.q. zingeving. Daarnaast draagt ook meesterschap – het gevoel goed te zijn in het werk en nieuwe vaardigheden te leren – bij aan het welbevinden van mensen (Pink, 2010). Ten slotte is de mate van zelfstandigheid c.q. stabiliteit die werk biedt een relevante factor. Zo vinden Benda et al. (2014) een positief effect van een vast dienstverband op het welbevinden van mensen. Kortom, er is sprake van een breed spectrum aan werkgerelateerde ervaringen die van invloed zijn op het welbevinden van mensen.

1.3.2 Neveneffecten van werk

Naast het effect van werk op welbevinden, heeft werk ook verschillende neveneffecten. Zo staat in een recente studie van de OESO (2015) beschreven dat werk een significant en sterk verlagend effect heeft op de zorgkosten. Mensen met werk hebben bijvoorbeeld een beter weekritme en bouwen daardoor een betere gezondheid op dan mensen die dit niet of in mindere mate hebben. Verder merkt onder andere de OESO (2014) op dat het hebben van werk een significant positief effect heeft op de (mentale) gezondheid van mensen. Hierbij spelen de bovengenoemde positieve effecten van sociale waardering, zingeving en meesterschap een belangrijke rol. Ten slotte doet het SCP (2014) de observatie dat de maatschappelijke participatie van werkenden substantieel hoger is dan van niet werkenden.

1.3.3 Verschil tussen beschut werk en arbeidsmatige dagbesteding

Bij elk van de bovengenoemde aspecten is het de vraag of er wat betreft de effecten van welbevinden sprake is van een verschil als het gaat om beschut werk versus arbeidsmatige dagbesteding.

Er zijn echter weinig tot geen studies te vinden die én toegesneden zijn op de Nederlandse beleidscontext (i.e. de manier waarop beide voorzieningen in Nederland zijn ingericht) én inzicht bieden in het effect van verschillende voorzieningen, zoals beschut werk en dagbesteding, op het welbevinden van mensen en op andere aspecten, zoals de ondersteuningsbehoefte van mensen.

Onze hypothese voorafgaand aan het onderzoek is dat beschut werk bijdraagt aan alle bovengenoemde aspecten: een hoger inkomen, een sterker gevoel van sociaal nut en zingeving, de stabiliteit van een vast dienstverband, en kunnen werken aan meesterschap. Dagbesteding leidt wel tot stabiliteit en enige ontwikkeling van meesterschap, maar leidt niet tot een hoger inkomen. De mate waarin dagbesteding leidt tot een sterker gevoel van sociaal nut en zingeving is voor zover wij weten nog niet eerder wetenschappelijk onderzocht en daarmee onzeker. Ook zou het hebben van geen 'echte baan' aan mensen het idee kunnen geven minder nuttig of waardevol te zijn.

In de volgende paragraaf vatten we de uitkomsten van de empirische studie samen en bekijken we in hoeverre de hypothesen aan het begin van het onderzoek onderbouwd kunnen worden.

1.4 Uitkomsten empirische studie

1.4.1 Hoofdconclusie

De hoofdconclusie van het empirische onderzoek is dat ondanks het feit dat beschut werk en arbeidsmatige dagbesteding qua doelgroep en type werk(omgeving) op het eerste gezicht sterk op elkaar lijken, beschut werk op een andere manier het verschil maakt in de levens van mensen dan arbeidsmatige dagbesteding. Dit verschil blijkt met name uit vier hoofdelementen die in de empirische studie naar voren komen:

1. *Element van prestatie*: beschut werk bevat in sterkere mate een element van prestatie dan arbeidsmatige dagbesteding. Dit komt tot uiting in het aantal uren dat gewerkt wordt (dit ligt bij beschut werk gemiddeld genomen hoger), maar ook in de intensiteit van het werk (die bij beschut werk ook hoger is, bijvoorbeeld het werktempo en de mate waarin toegezien wordt op het behalen van het productieniveau). We zien dit verschil terug in de manier waarop men het werk beleeft en over het werk spreekt: mensen in beschut werk zijn er trots op om de productiedruk aan te kunnen, terwijl mensen in arbeidsmatige dagbesteding er juist blij mee zijn dat ze relatief weinig productiedruk ervaren. Een andere uitkomst waar het element van prestatie in tot uiting komt, is de vermoeidheid na het werk: de groep beschut werk geeft significant vaker aan snel moe te zijn.
2. *Meesterschap*: wat betreft de beleving van het werk ontlenen mensen er veel voldoening aan het werk goed te kunnen uitvoeren en besteden veel aandacht aan het kwalitatief goed uitvoeren van het werk. Geïnterviewden geven aan dat het kwalitatief goed uitvoeren van het werk een beloning op zichzelf is, daarnaast vinden mensen het fijn om van anderen te horen dat ze het werk goed doen (middels complimenten). Mensen in beschut werk geven hierbij vaker aan dat ze goed zijn in hun werk dan mensen in arbeidsmatige dagbesteding en noemen meesterschap vaker als positieve bijdrage aan hun welbevinden.

3. *Loon c.q. dienstverband*: de groep beschut werk geeft significant vaker aan dat loon belangrijk voor hen is dan de groep arbeidsmatige dagbesteding. Uit de toelichtingen op dit antwoord blijkt dat mensen hierbij veelal refereren aan trots en het gevoel erbij te horen in de samenleving, aan hun zelfstandigheid (bijvoorbeeld het kunnen doen van bepaalde uitgaven), aan rechtvaardigheid (als tegenprestatie voor het werk, zoals andere werkenden dit ook krijgen) en in enkele gevallen aan loon als motivatie om te werken en loon als teken dat men erbij hoort in de samenleving (in plaats van het ontvangen van een uitkering).
4. *Zingeving*: werk is belangrijk voor mensen omdat ze met hun werk een bijdrage leveren aan een groter geheel, bijvoorbeeld een product of dienst waar andere mensen plezier aan beleven of een mooie en schone leefomgeving. Mensen uit de groep beschut werk geven vaker aan hun werk nuttig te vinden dan mensen uit de groep arbeidsmatige dagbesteding. Dit verschil is niet statistisch significant, maar bevat wel aanknopingspunten voor verbeteringen, met name omdat in de toelichtingen op deze vraag een substantieel aantal mensen aangeeft nuttiger werk te willen doen. Ook geeft een ruime meerderheid van mensen uit beide groepen aan niet zo vaak nieuwe dingen te leren (op dit laatstgenoemde punt komen we hieronder uitgebreider terug).

1.4.2 Bijdrage van werk aan welbevinden

De conclusie dat beschut werk op een andere manier bijdraagt aan het welbevinden van mensen dan arbeidsmatige dagbesteding, is bijzonder te noemen, omdat de 85 mensen die we geïnterviewd hebben in dezelfde sw-bedrijven werken en voor een substantieel deel hetzelfde type werk doen. Dit betekent overigens *niet* dat arbeidsmatige dagbesteding in mindere mate bijdraagt aan het welbevinden, maar alleen dat dit *op een andere manier* gebeurt. Dit komt tot uiting in het feit dat het algemeen welbevinden van beide groepen en het algemene oordeel van beide groepen over hun werk niet significant van elkaar verschillen. Er kan dus geconcludeerd worden dat beide voorzieningen bestaansrecht hebben, maar dat goed bekeken moet worden welke voorziening op welke manier kan bijdragen aan het welbevinden van mensen.

Bij de aspecten van het werk die voor zowel de groep mensen in beschut werk als de groep mensen in arbeidsmatige dagbesteding van belang zijn (i.e. niet significant anders beleefd worden), valt op dat de factor sociale contacten c.q. waardering van anderen door beide groepen als erg belangrijk worden ervaren.

1.4.3 Effect beschut werk op voorzieningengebruik

Vanuit de interviews met begeleiders constateren we dat het hebben van beschut werk in veel gevallen leidt tot een verminderd beroep op voorzieningen. We zien dat hier tenminste drie oorzaken aan ten grondslag liggen. Ten eerste biedt beschut werk dagelijkse intensieve begeleiding aan de medewerkers waardoor bijvoorbeeld een verminderd beroep gedaan hoeft te worden op individuele begeleiding en maatschappelijk werk. Ten tweede vervult het sw-bedrijf een rol in het vroegtijdig signaleren van hulpvragen en het doorverwijzen naar lichte vormen van ondersteuning. Hiermee wordt een beroep op zwaardere vormen van ondersteuning voorkomen. Ten derde zorgt het hebben van beschut werk volgens alle geïnterviewde functionarissen voor een verminderd beroep op voorzieningen doordat het werk en de werkcontext positief gedrag bevorderen. Het biedt

de medewerker een dagstructuur, een constructieve context, zelfvertrouwen en een inkomen waardoor het beroep op voorzieningen afneemt.

Het effect van beschut werk verschilt per type voorziening. Het hebben van beschut werk heeft geen effect op voorzieningen waar een medische indicatie aan ten grondslag ligt. Bij type voorzieningen zoals schuldhulpverlening, gezinshulp en maatschappelijk werk geldt dat beschut werk een aanvulling vormt op de bestaande voorziening, door als 'vliegwiel' een bijdrage te leveren aan een spoedige oplossing voor het probleem. Beschut werk heeft een direct positief effect op het gebruik van type voorzieningen die samenhangen met het gebruik van verdovende middelen en het contact met politie en justitie. Hierbij geldt dat met name voor kwetsbare jongeren het hebben van beschut werk sterk kan bijdragen aan een verminderd voorzieningengebruik.

Wat betreft de effecten van werk op voorzieningengebruik uit de empirische studie hebben we geen significante verschillen gevonden in de gezondheidsbeleving van mensen uit beide groepen. Dit geldt zowel voor onze vragen over de beleving van fysieke en geestelijke gezondheid als over de vraag over doktersbezoek. Wel blijkt er verschil te zijn in de mate waarin mensen gebruikmaken van individuele begeleiding: dit blijkt significant vaker voor te komen bij mensen uit de groep arbeidsmatige dagbesteding.

1.4.4 Verschillen in belevingswereld en zelfstandigheid tussen beide doelgroepen

Dit brengt ons bij de belangrijkste limitatie van het onderzoek: ondanks de zorgvuldige selectie van interviewkandidaten met het doel om groepen met vergelijkbare kenmerken te interviewen, is er sprake van een significant verschil wat betreft de woonvorm van de geïnterviewden. Mensen uit de groep arbeidsmatige dagbesteding blijken namelijk vaker in een beschermde woonvorm te wonen dan mensen in beschut werk. Wat betreft de andere kenmerken waar we voor gecontroleerd hebben – zoals leeftijd, geslacht en aantal dienstjaren – is er overigens *geen* sprake van significante verschillen in kenmerken.

Deze uitkomst wordt bevestigd door werkleiders c.q. begeleiders die aangeven dat er sprake is van een structureel verschil in de belevingswereld en mate van zelfstandigheid van de twee groepen geïnterviewden, mogelijk omdat dit kenmerk een rol speelt bij de toewijzing van de beide voorzieningen.

Deze uitkomst vormt een belangrijke achterliggende verklaring voor de hoofdconclusie van het onderzoek, namelijk dat beide voorzieningen bestaansrecht hebben, omdat ze beide op een kwalitatief verschillende manier bijdragen aan het welbevinden van mensen. Hierbij geldt dat beschut werk met name geschikt is voor mensen met een hogere mate van zelfstandigheid en een grotere belevingswereld, omdat beschut werk meer inspanning vergt en een hoger loon oplevert, aspecten waar men veel waarde aan hecht. Daar staat tegenover dat arbeidsmatige dagbesteding een meer geschikte voorziening is voor mensen die er belang aan hechten om meer op hun eigen tempo te werken en leren. Voor een nadere duiding van deze bevinding, zie onderstaand kader.

Saliha² werkt op de afdeling beschut: *'Ik heb in een echte winkel gewerkt. Dat zou ik het liefste willen maar dat kan niet meer door mijn gezondheid. Ik ben blij dat ik alsnog werk, de maatschappij is trots op je omdat ik zo loyaal ben en omdat ik werk. Ik ben altijd netjes op tijd en ik ben bezig en ik zorg dat ik er mooi uit zie op mijn werk. Ik heb het inkomen nodig en kan niet minder verdienen.'*

Johan³ is enige tijd geleden van beschut naar dagbesteding gegaan: *'In het begin was het best moeilijk, maar nu begin ik me eigen echt te ontwikkelen. Ze leggen het uit en ik doe het. Toen ik in beschut werkte ik in een grote groep, dan is het moeilijker om nieuwe dingen te leren. Ik kon niet meer voldoen op mijn eigen afdeling. Ik moest er hard werken, het werd een echt bedrijf en kon het niet meer aan. Nu heb ik wel weer een plek die bij me past. Dit voelt heerlijk! Sinds ik in dagbesteding zit word ik weer gewaardeerd. Ze weten dat ik een hoop ken. Voorheen was ik altijd opgesloten in mijn hoofd door mijn werk. Ik krijg ook een extra zakcentje. Dat vind ik heerlijk. Dan werk je niet voor niks.'*

1.4.5 Tot slot

Voor een uitgebreide toelichting op het gehele empirische onderzoek, zie hoofdstuk 2 en 3.

1.5 Aanbevelingen

1.5.1 Inleiding

Het onderhavige onderzoek is uniek te noemen, omdat er voor zover wij weten nog niet eerder een empirische vergelijkende studie is gedaan naar twee specifieke voorzieningen – beschut werk en arbeidsmatige dagbesteding – in het Nederlandse taal- en beleidsveld, vanuit burgerperspectief, met ruime kwantitatieve en kwalitatieve onderbouwing over de manier waarop bijdragen aan het welbevinden en functioneren van mensen. De uitkomsten van dit onderzoek laten zien dat er diverse mogelijkheden zijn om de beleidspraktijk te verrijken met inzichten uit dit onderzoek, met name om betere keuzes te maken welke voorziening voor welk type persoon geschikt is.

1.5.2 Inhoudelijke aanbevelingen

De belangrijkste inhoudelijke aanbeveling die voortvloeit uit dit onderzoek is de aanbeveling om een zorgvuldige keuze te maken welke persoon in welke voorziening aan de slag gaat, omdat beide voorzieningen een specifieke bijdrage leveren aan het welbevinden van mensen. Wanneer iemand, bijvoorbeeld om financiële of andere niet-inhoudelijke redenen, geplaatst wordt in een voorziening die niet bij hem of haar past, dan laat dit onderzoek zien dat dit een ongunstig effect kan hebben op het welbevinden van de desbetreffende persoon en op andere levensdomeinen, wat kan leiden tot en hoger voorzieningengebruik.

Verder komt uit het onderzoek de aanbeveling voort om gericht te kijken hoe de inzet van beide voorzieningen een bijdrage kan leveren aan de ontwikkeling van mensen. Deze doorontwikkelmogelijkheden zijn met name voor jonge mensen belangrijk en zouden gericht moeten

² De namen zijn gefingeerd.

³ Idem.

zijn op het leren van nieuwe vaardigheden, zodat mensen tot bloei kunnen komen en tenminste een deel van hen tevens stappen kan zetten op de participatieladder, bijvoorbeeld richting regulier werk. We lichten de mogelijkheden om extra potentieel van mensen te benutten hieronder nader toe.

1.5.3 Veel maatschappelijke winst te behalen

Het is gezien de zojuist genoemde inhoudelijke aanbevelingen van belang dat beleidsmakers zich afvragen: wat gebeurt er wanneer een persoon *niet* de voorziening krijgt die bij de persoon en zijn/haar ontwikkelmogelijkheden past? Aan de hand van het onderhavige onderzoek kunnen we op deze vraag voor het eerst een gedeeltelijk en genuanceerd antwoord geven.

1. *Voorkomen van het 'lock-in effect'*. Ten eerste constateren we dat het bij de gesprekken met mensen in arbeidsmatige dagbesteding opvalt dat een substantieel aantal mensen mogelijk het potentieel heeft om zich verder te ontwikkelen, bijvoorbeeld door beschut werk te doen. Dit blijkt onder andere uit het feit dat een substantieel percentage van de mensen in arbeidsmatige dagbesteding aangeeft graag nieuwe dingen te leren (dat wil zeggen: een nieuw soort werkzaamheden dat nieuwe vaardigheden vereist), terwijl ze tegelijkertijd ervaren dat ze op dit moment niet vaak nieuwe dingen leren. Verder geven sommige mensen in arbeidsmatige dagbesteding aan dat ze zich schikken naar hun *gepercipieerde* mogelijkheden, waarbij niet geprobeerd wordt om te bekijken of er aanvullende mogelijkheden zijn. Een tekenend voorbeeld is iemand die zei dat aan hem door een overheidsfunctionaris verteld is dat hij niet kan werken, hij dit als een klap heeft ervaren en dat hij zich sindsdien niet inspant om meer te doen dan in de huidige setting gevraagd wordt. Met andere woorden, het is op grond van de uitkomsten van dit onderzoek zeer waarschijnlijk dat er wat betreft arbeidsmatige dagbesteding – waarvan mensen meestal in combinatie met beschermd wonen of individuele begeleiding en/of budgetbeheer gebruikmaken – sprake is van een zogenoemd '*lock-in-effect*', dat wil zeggen een situatie waar mensen gebruikmaken van voorzieningen waar ze zich op korte termijn prettig bij voelen, maar die op lange termijn potentieel van mensen onbenut of onderbenut laten.
2. *Zorgen voor het juiste werktempo*. Ten tweede hebben we een aantal mensen gesproken die aangeven dat ze zijn overgestapt van beschut werk naar arbeidsmatige dagbesteding, omdat ze de werkdruk als te hoog ervaren. Het is dus van belang om te zorgen voor de juiste mate van uitdaging op het werk, mede omdat dit aspect, zoals blijkt uit het empirische deel van dit onderzoek, effect heeft op de mate van vermoeidheid na het werk.
3. *Stimuleren van het leren van nieuwe vaardigheden*. Ten derde constateren we dat bij de groep beschut werk (net als bij de groep arbeidsmatige dagbesteding) sprake is van een substantieel percentage mensen dat aangeeft niet vaak nieuwe dingen te leren, terwijl ze dit wel graag zouden willen. Ook hier is dus bij een bepaald percentage van de mensen mogelijk sprake van een lock-in-effect. Dit effect kan doorbroken worden door meer afwisseling in de soorten werkzaamheden aan te brengen of door werk in wisselende werkomgevingen aan te bieden.
4. *Rekening houden met het bredere beroep op voorzieningen*. Ten vierde blijkt, zoals hierboven beschreven is en in de vervolghoofdstukken toegelicht wordt, uit de interviews met begeleiders dat het beroep op andere voorzieningen afneemt wanneer mensen instromen in beschut werk.

Kortom, er is voor gemeenten veel maatschappelijke winst te behalen – zowel wat betreft het welzijn van burgers als wat betreft de uitgaven aan voorzieningen – als er regelmatig, bijvoorbeeld iedere drie jaar, op persoonsniveau bekeken zou worden of er wellicht mogelijkheden zijn om een volgende stap op de participatieladder te zetten. Wanneer er ontwikkelstappen op het terrein van werk gezet worden, is het waarschijnlijk dat mensen ook op andere levensterreinen, bijvoorbeeld wonen, gezondheid of financiën, stappen zetten.

Hierbij is goede communicatie met de doelgroep essentieel: het voorspiegelen van ontwikkelstappen kan immers als beangstigend worden ervaren, waardoor het moeilijker wordt om het gesignaleerde potentieel te realiseren. De ervaring leert daarom dat het verstandiger is om in gesprek te gaan met mensen, wanneer mogelijk een stap te zetten (zonder dit in gesprekken te zwaar aan te zetten), en na het zetten van de stap een vinger aan de pols te houden om te kijken of deze stap het welbevinden en de zelfstandigheid van de desbetreffende persoon daadwerkelijk bevordert.

1.5.4 Aanbeveling voor vervolgonderzoek

Ten slotte zien we diverse mogelijkheden om het onderzoek uit te breiden en daarmee de inzichten te verbreden en verdiepen, zodat bestuurders, beleidsmakers en andere betrokkenen de maatschappelijke kosten en baten van een bredere set voorzieningen met elkaar kunnen vergelijken. Zo is het nuttig om de vergelijking te maken met (a) mensen met een Participatiewetuitkering die via tegenprestatie aan de slag zijn en (b) mensen die arbeidsmatige dagbesteding doen in een andere setting dan het sw-bedrijf. We verwachten dat als we mensen uit deze twee aanvullende groepen bevragen, de verschillen in beleving en welbevinden groter zijn en dat deze inzichten nodig zijn om een goede afweging te kunnen maken over de nieuwe keuzemogelijkheden die de Participatiewet biedt.

Bijlage 1: Literatuuroverzicht

Geciteerde artikelen

- Benda, L., Tijdens, K. & R. Veenhoven, 'Secundaire arbeidsvoorwaarden en geluk', TPE Digitaal, 2014.
- Cedris, 'De feiten over beschut werk: werken loont', 2015.
- De Beer, P., 'Basisinkomen, basisbaan of gewoon armoede bestrijden?', S & D, juni 2015.
- Frey, B.S. & A. Stutzer (2002). *Happiness and economics. How the economy and institutions affect well-being*. Princeton/Oxford: Princeton University Press.
- Koten, J., 'Flexarbeid, goed voor de economie, slecht voor de geestelijke gezondheid', 2011.
- Nijhuis, N., Van Beek, I., Taris, T. & W. Schaufeli, 'De motivatie en prestatie van werkverslaafde, bevlogen en opgebrande werknemers', Gedrag & Organisatie, 2012.
- OESO/OECD, 'Mental Health and Work: Netherlands', 2014.
- OESO/OECD, 'Fit mind, fit job', 2015.
- Pink, D.H. (2011). *Drive: The surprising truth about what motivates us*. New York: Riverhead Books.
- SCP/CPB, 'De onderkant van de arbeidsmarkt in 2025', 2015.
- SCP, 'De sociale staat van Nederland', 2014.
- Vrije Universiteit en TNO: 'Geïntegreerde zorg en re-integratie voor werkenden en uitkeringsgerechtigden met psychische klachten', 2014.
- Westerkamp, E., 'Een onderzoek naar voorspellers van succesvolle re-integratie', masterscriptie Rijksuniversiteit Groningen.